

II. TEOLOGIA ISTORICĂ

ONISIFOR GHIBU ȘI NICOLAE COLAN, PROMOTORI AI MARII UNIRI DIN 1918*

IOAN-VASILE LEB

Résumé.

Parmi les personnalités Transylvaniques qui ont apporté une contribution importante à la réalisation de la Grande Roumanie, O. Ghibu et N. Colan s'imposent tous les deux par une activité particulière, en participant intensément à la préparation de l'union de la Bessarabie à la Patrie-Mère, ainsi qu'à l'organisation du pays.

Le premier, O. Ghibu (1883-1972) avait alors l'âge de 35 ans et une riche activité didactique, étant inspecteur scolaire pour les écoles de Transylvanie (1910-1914) et professeur de pédagogie à l'Institut théologique de Sibiu (1910-1912). Après l'éclatement de la première conflagration mondiale, il s'est réfugié à Bucarest où, entre les années 1914-1916, a mené une intense campagne pour l'entrée de la Roumanie dans la guerre à côté de l'Antante contre l'Autriche-Hongrie, ce qui lui a apporté en 1915, une condamnation à mort par contumace de la part de la Cour Militaire Hongroise de Cluj. En automne 1916, après l'occupation du Bucarest, O. Ghibu avec sa femme et ses trois enfants (l'aîné avait seulement 4 ans) se sont réfugiés à Iasi, d'où en mars 1917, s'est établi à Chișinău, en devenant l'âme de la révolution de Bessarabie de 1917-1918. Il y a déployé une activité intense, en réussissant à ouvrir des écoles roumaines dans toute la Bessarabie à partir de l'année 1917. De même, il a réussi, avec d'autres patriotes de Bessarabie à fonder le Parti National Moldave, au cadre duquel il militait pour l'union de la Bessarabie à la Roumanie. Comme organe

* Referat prezentat la Congresul Național al Istoricilor Români, 29 august - 1 septembrie 2018, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

de propagande unioniste, le 1 oct. 1917 il a fait paraître „Ardealul”, la première „feuille” imprimée en lettres latins de tout l’Empire Russe. Le 24 jan. 1918, celle-ci est devenue „la Nouvelle Roumanie” (România Nouă), en publiant dans son premier numéro la grande „Déclaration d’union à la Roumanie”. En 1918 il a été nommé secrétaire au ressort d’instruction du Conseil Dirigent de Sibiu, étant élu dans le Grand Conseil de Transylvanie, en réalisant la reprise de l’Université de Cluj en l’organisant sur des bases roumaines. Il est devenu professeur universitaire et membre correspondant de l’Académie Roumaine (1919). Le deuxième, N. Colan était de dix ans son cadet mais lui aussi pénétré de forts sentiments nationaux. Il venait lui aussi de l’Institut théologique de Sibiu où il avait comme collègues L. Blaga, A. Oțetea, D.D.Roșca, H. Teculescu et d’autres. À cause de la guerre, il s’est réfugié à Bucarest, puis en Moldavie et Ukraine, en arrivant en octobre 1917 à Chișinău où à côté de O. Ghibu, A. Oțetea, Ion Mateiu et d’autres a participé au reveil du sentiment national des roumains de partout. Après la guerre il est devenu évêque de Cluj, métropole de Transylvanie et membre de l’Académie Roumaine.

Mots clé: *La Roumanie, la Bessarabie, Le Grand Conseil, O. Ghibu, N. Colan, Le Parti National Moldave, La Déclaration d’Union.*

Între ardelenii care și-au adus o contribuție importantă la realizarea României Mari, Onisifor Ghibu și Nicolae Colan se impun printr-o activitate deosebită, amândoi participând intens la pregătirea unirii Basarabiei cu Patria Mamă, precum și la organizarea ulterioară a țării.

Cel dintâi, Onisifor Ghibu (1883-1972), avea pe atunci vârsta de 35 de ani și o frumoasă activitate didactică, fiind inspector școlar primar pentru școlile din Transilvania (1910-1914) și profesor de pedagogie la Institutul Teologic din Sibiu (1910-1912)¹. Se născuse la 31 mai 1883, fiind al optulea copil al unei familii de țărani din Săliștea Sibiului, localitate cu adânci rezonanțe în istoria națională, religioasă și culturală a românilor. Școala primară

¹ Viața și activitatea prodigioasă ale lui Onisifor Ghibu sunt bine cunoscute atât din scrierile sale și din bogata sa corespondență, precum și din editarea recuperatorie a celor doi fii ai săi, Octavian și Mihai Ghibu, care au publicat peste 33 de volume din manuscrisele sale. Din numeroasele lucrări care conțin bio-bibliografia lui Onisifor Ghibu amintim doar câteva: Pr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, ed. a III-a, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014, pp. 268-270; Onisifor GHIBU, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară. Amintiri*, ediție îngrijită, prefață, tabel cronologic, note, bibliografie și indice de nume de Octavian O. Ghibu, Chișinău, 1992; Onisifor GHIBU, *Ziar de lagăr - Caracal, 1945*. Ediție îngrijită de Romeo Dăscălescu și Octavian Ghibu. Cuvânt înainte de Romeo Dăscălescu. Tabel cronologic, postfață și note de Octavian Ghibu, Ed. Albatros, București, 1991; Onisifor GHIBU, *Nu din partea aceea. Studii și articole, 1904-1914*, îngrijire de ediție, studiu introductiv și note de Vasile Popeangă, cu o postfață de Nadia Nicolescu, București, 1985.

a făcut-o în satul natal, după absolvirea căreia, în anul 1893, s-a înscris din nou în clasa a IV-a, la Liceul romano-catolic din Sibiu pentru a învăța limba maghiară, dorind să-și continue studiile. Aici a făcut primele 6 clase (între 1894-1900), după care a trecut la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, unde și-a luat și bacalaureatul (1902). La dorința părinților de a se face preot în sat, Onisifor s-a înscris la Institutul Teologic andreian din Sibiu (1902-1905), unde și-a început și activitatea publicistică, publicând (din 1903) articole în „Telegraful Român”. La scurt timp (1905) i-a apărut și prima lucrare în volum: *Limba nouălor cărți bisericești*, bine primită inclusiv de presa din Vechiul Regat. Dorind să-și completeze studiile, a plecat apoi la Universitățile din București, Budapesta, Strasbourg și Jena, la cea din urmă obținând și doctoratul în filosofie, pedagogie și în istorie universală (1909). Dacă la București a putut avea strânse legături cu N. Iorga, Il. Chendi, Șt. O. Iosif, G. Coșbuc, Em. Gârleanu, M. Sadoveanu ș.a., la Budapesta Onisifor Ghibu și-a făcut adevărata ucenicie publicistică pe probleme naționale, fiind angajat ca redactor al cotidianului oficios al Partidului Național Român, „Lupta”. La Strassbourg, aflat pe atunci în Germania, studentul ardelean s-a documentat în problematica educației și a bilingvismului în școală², pentru ca lucrarea sa de doctorat de la Jena să aprofundeze tocmai această temă, sub titlul: *Der moderne Utraquismus oder die Zweisprachigkeit in der Volksschule* (Utracvismul modern sau bilingvismul în școala primară), lucrare devenită clasică în ceea ce privește problematica educației și a bilingvismului în școală³. Era perioada când școala românească din Transilvania se confrunta cu mari dificultăți din cauza legii Apponyi, care urmărea deznaționalizarea românilor de sub coroana austro-ungară⁴.

Reîntors la Sibiu, tânărul doctor în filosofie și pedagogie a fost numit inspector (referent) școlar la Arhiepiscopia Sibiului pentru școlile din Transilvania (1910-1914), fiind totodată și profesor de pedagogie la Institutul Teologic din Sibiu (1910-1912). În anul 1912, O. Ghibu devenea secretar al secției școlare a „Astrei”, precum și membru în comitetele de redacție ale revistelor „Luceafărul”, „Românul” și „Transilvania”, având o bogată activitate publicistică. Tot de acum datează și colaborarea sa la publicații din Bucovina și din Vechiul Regat.

Izbucnirea Primului Război Mondial în anul 1914 l-a determinat pe O. Ghibu, ca și pe alți români transilvăneni, să se refugieze la București, unde a fondat împreună cu C. Bucșan și cu Gh. Popp, revista politică și culturală

² Onisifor GHIBU, *O călătorie în Alsacia - Lorena. Țara și școlile ei*, București, 1909.

³ Onisifor GHIBU, *Ziar de lagăr. Caracal*, 1945, p. XVI.

⁴ Pr. Mircea PĂCURARIU, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986; Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul (1874-1898), după acte, documente și corespondențe*, Sibiu, 1986.

„Tribuna”, desfășurând o intensă propagandă pentru intrarea României în război alături de Antantă, în vederea eliberării Transilvaniei. După intrarea României în război, a făcut parte din redacția „Gazetei Ostașilor”, alături de N. Iorga, O. Goga, M. Sadoveanu și alții, continuând propaganda pentru eliberarea și unirea Transilvaniei cu România. Din această pricină, în anul 1916, Tribunalul militar din Cluj l-a condamnat la moarte, în contumacie, pentru „trădare”, în același proces intentat și lui O. Goga, Oct. Tăslăuanu, A. Imbroane ș. a. După ocuparea Bucureștiului în toamna anului 1916, a fost nevoit să se refugieze la Iași, cu soția și cei trei copii (cel mai mare de 4 ani), iar din martie 1917 la Chișinău, unde a devenit motorul acțiunii revoluționare basarabene din 1917-1918. Această perioadă a activității sale este prezentată de Ghibu, în primul rând, în mărturisirile sale publicate sub titlul *Cum s-a făcut Unirea Basarabiei*, Sibiu, 1925; *Ardealul în Basarabia - O pagină de istorie contemporană*, Cluj, 1928; *În vîltoarea revoluției rusești. Însemnări „zilnice” ale unui ardelean ocular - și mai mult decât atît - al revoluției rusești în anii 1917-1918, începînd cu ziua de 12 martie și pînă în ziua de 6 august 1917*. Ediție îngrijită, introducere și note de Octavian O. Ghibu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993; *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*. Îngrijirea ediției, cuvînt introductiv, note, indice de nume și bibliografie de Dr. Marian Radu, Editura „Semne”, București, 1997 și altele.⁵

În însemnările sale zilnice, la care noi vom face apel cu precădere în cele ce urmează, O. Ghibu spune că a plecat cu familia de la Podul Iloaei sîmbătă, 11 martie 1917, la ora opt dimineța ajungînd la Iași, unde a lăsat „pentru Liga Culturală un memoriu în chestia prizonierilor civili ardeleni din Rusia, cerînd ca Liga să intervină la Ministerul de Externe”.⁶ De aici au plecat cu trenul, ajungînd la Chișinău, poposind la Hotel Palace, de unde a luat legătura cu Pantelimon Halipa, personalitate de marcă a basarabenilor. Acesta l-a invitat, pentru ziua următoare, să participe la cea dintîi ședință a intelectualilor moldoveni din Chișinău, sub președinția lui N. Alexandri. Prezent la acea ședință, O. Ghibu consemnează faptul că în deschiderea ședinței, N. Alexandri considera că „e timpul acum de a se înființa o societate moldovenească, care să lupte pentru deșteptarea poporului”. La rîndul său, Pan. Halippa propunea ca această societate să se organizeze în baza unor statute rusești ale Societății moldovenești de la 1905. „Dar - spune Ghibu -, din capul locului, nimeni nu era clar cu ceea ce voiește. Vrea cultură sau politică?” Au fost propuse apoi cîteva denumiri pentru aceasta: *Societatea pentru învățătura moldovenilor*; *Sprîjinul moldoveanului* și *Societatea nați-*

⁵ În cele ce urmează, vom respecta grafia autorului, folosind litera î.

⁶ Onisifor GHIBU, *În vîltoarea revoluției rusești. Însemnări din Basarabia anului 1917*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 16.

onală moldovenească, propusă de către Ghibu și acceptată de cei prezenți. „Dar mare îmi fu mirarea – spune Ghibu – când văzui că această societate ar vrea să fie de ordin strict cultural, câtă vreme eu aș fi dorit ca ea să îmbrățișeze întreaga problemă a vieții moldovenilor din timpul de acum. Văzând că discuția lunecă...și că se proiectează numai un fel de societate culturală, cu concursuri de porturi populare, cu bibliotecă populară etc., eu n-am mai luat parte activă la discuții”.⁷ Cu toate acestea, discuțiile nu l-au descurajat ci l-au îndârjit, așa încât, a doua zi, Ghibu a întocmit un memoriu pe care l-a citit în proxima ședință, marți, 13 martie 1917.

Interesante sunt observațiile sale, din care se vede firul roșu, precum și clarviziunea care îl vor călăuzi în întreaga sa activitate: „La ședință, n-au fost decît vreo șase-șapte inși, dintre care unii n-au înțeles ceea ce eu spuneam în limba literară. M-a surprins faptul că, pe Halippa, referatul meu l-a lăsat cam indiferent și că el n-a fost supus la o discuție cum ar fi meritat. Am rămas cam decepționat că problema de viață a moldovenilor nu-i preocupă în mod puternic și că ei își pierd timpul petecind numai statute rusești pentru moldoveni... Eu i-am făcut atenți că, petecind în acest chip statutele, ei pierd din vedere lucrul cel mai mare și lasă timpul să treacă în zadar... Eu am stăruit ca cei chemați să caute a aduna în jurul lor și preoțimea, fără de care, în actuala noastră stare culturală, nu se poate lucra asupra poporului. Aminteam exemplul preoților din Transilvania, dar propunerea mea întâmpină oarecare nesens din cauza rezervei preoților în politica națională”.⁸ O. Ghibu a propus apoi ca marele mecenat Vasile Stroescu să fie ales președinte al mișcării naționale⁹, și tot el va merge la Odesa pentru a-l convinge pe acesta de necesitatea angajării sale în folosul propriului popor. La reținerile lui Pan Halippa, care refuza să facă o „cauză comună cu popii și cu boierii”, O. Ghibu îi răspunse acestuia limpede „că azi nu poate fi vorba de clase, ci numai de români”, ceea ce i-a entuziasmat pe cei prezenți.¹⁰ De aceea, a primit sarcina de a întocmi programul viitorului Partid Național Moldovenesc.

La 3 aprilie 1917, la Chișinău se constituia Partidul Național Moldovenesc, cu scopul declarat, desprinderea Basarabiei de Statul rus și realizarea depli-

⁷ O. GHIBU, *În vîltoarea revoluției...*, p. 17.

⁸ O. GHIBU, *În vîltoarea revoluției...*, p. 18. De la O. Ghibu aflăm că părerea lui Pan Halippa era împărțită și de către Octavian Goga, care era pentru excluderea din politica basarabeană a boierilor și a preoților, pe care îi socotea iremediabil rusificați. Poziția lui Ghibu, atât în această problemă, cât și în aceea a autonomiei basarabenilor s-a dovedit a fi cea corectă. Vezi: Onisifor GHIBU, *Cum s-a făcut unirea Basarabiei*, Sibiu, 1925, p. 8.

⁹ Vasile Stroescu, aflat la Odesa, trimitea, la 24 martie 1917, o scrisoare patrioților din Chișinău, în care se angaja să sprijine material tînăra formațiune politică a moldovenilor, precizând: „Eu ȳs cu totul la dispoziția țării mele, cu mintea cîtă mi-a dat Dumnezeu, cu toată inima mea și cu toată averea mea”. Vezi: Vlad BEJAN, *Vasile Stroescu* 6, coll. Ginta Latină, Iași, 1998, p. 23.

¹⁰ O. GHIBU, *În vîltoarea revoluției...*, p. 20.

nei sale autonomii. În calitate de vicepreședinți au fost aleși reprezentanți de seamă ai Basarabiei – Pavel Gore și Vladimir de Hertza. La articolul 2 al programului partidului se preciza următoarele: „Plecînd de la gîndurile democratice și naționale, mărturisite atît de stăpînirea vremelnică a Rusiei, cît și de ocîrmuirile țărilor întovărășite cu ea în marele război de acum, Partidul Național Moldovenesc va lupta pentru dobîndirea celei mai largi autonomii administrative, judecătorești, bisericești, școlare și economice a Basarabiei”. Era un program care dădea basarabenilor posibilitatea de a se folosi de împrejurările istorice și de a se separa de Rusia, pentru ca apoi, în continuarea procesului firesc și logic al devenirii istorice, să se ajungă la unirea cu celelalte teritorii românești, într-un singur stat național al românilor.¹¹

Paralel cu activitatea de organizare a partidului, prin ziarul „Cuvînt moldovenesc”, O. Ghibu și colaboratorii săi îi chemau pe toți moldovenii să conștientizeze importanța evenimentelor care se desfășurau sub ochii lor. Iată câteva titluri: „Strigare către preoții moldoveni” (2 aprilie 1917-Nesemnăt); „La luptă în unire” (2 aprilie 1917-Nesemnăt); „Moldoveni, deșteptați-vă!” (9 aprilie-Nesemnăt); „Moldoveni, uniți-vă!” (9 aprilie); „Către învățătorii Basarabiei!” (12 aprilie-Semnăt A. Buzdăga) și altele¹². Practic, nu a rămas nici o parte a populației basarabene care să nu fie cuprinsă în programul de conștientizare desfășurat de O. Ghibu și de colaboratorii săi. Iată ce spunea pedagogul și politicianul ardelean, atunci când prezenta programul Partidului Național:

„Noi, ca învățători ai neamului moldovenesc, trebuie să ne bucurăm că Partidul Național vine să lupte pentru dobîndirea unui vis frumos, care ne-a frămîntat și pe noi totdeauna. Datoria noastră este ca, înainte de toate, să ne înscriem și noi fiecare în acest partid și să luptăm pentru înfăptuirea întregului program al lui. Dar, ca învățători, noi mai avem datoria să ne gîndim în toate amănunturile la treaba noastră școlară și să spunem ocîrmuitorilor noștri ce trebuie să facă pentru ca ea să se îmbunătățească cît mai curînd. Iată ce credem noi în privința aceasta:

1. Mai întîi de toate să se ia măsuri, ca în fiecare sat și sătucean, cu cel puțin treizeci de copii trecuți de șapte ani să se facă cîte o școală, la care să fie datori a umbla toți băieții și fetele. (Cum de aici încolo li s-a dat și femeilor drept de glăsuire, e neapărat nevoie ca și ele să fie date la școală).
2. Limba de predare în satele moldovenești să fie limba moldovenească. Limba rusască se va învăța deosebit. Toate cărțile se școală vor fi în limba norodului. Dregătoriile școlare ale țării să ieie măsuri grabnice pentru întocmirea astor fel de cărți. Ele să îmbrățișeze pe

¹¹ Cf. V. BEJAN, *Vasile Stroescu* 6, pp. 24-25.

¹² Acestea au fost preluate în: O. GHIBU, *În vîltoarea revoluției...*, p. 180 u.

lîngă alfabetul rusesc, și pe cel latinesc.

3. Să se alcătuiască cît mai curînd un plan de învățămînt moldovenesc.

4. Să se alcătuiască în fiecare sat cîte un Sfat școlar, care să ieie în mînă treaba școlară.

5. Învățătorilor moldoveni de astăzi să li se ție cursuri de cîteva săptămîni, spre a li se da îndrumările de care au nevoie. Fiindcă mulți învățători sînt la război, să se ceară de la stăpînire ca ei să fie lăsați acasă, cum au fost lăsați învățătorii din alte țări.

6. Pentru a putea da învățătorilor toate cunoștințele de care vor avea nevoie, să se tipărească cît mai curînd o revistă pedagogică (un jurnal) sub numele de *Școala moldovenească*, care să iasă de cel puțin două ori pe lună; să se mai tipărească apoi o bibliotecă pedagogică moldovenească, să se adune un congres pedagogic moldovenesc și să se întocmească conferințe (citiri) învățătoresți pe ținuturi, cel puțin de patru ori pe an.

7. Deoarece învățătorii moldoveni sînt puțini, față de cît ar trebui pentru luminarea norodului, să se ieie măsuri grabnice ca încă la toamnă să se deschidă cel puțin patru școli de învățători, două pentru băieți și două pentru fete, ca cel puțin peste doi-patru ani să putem avea un număr mai mare de învățători. Ca *profesori* și profesoare la aceste școli să fie aduși profesorii moldoveni de pe la feluritele școli din toate părțile Rusiei. Cărțile trebuitoare pentru aceste școli normale s-ar putea tipări deocamdată după cele din Transilvania sau România.

8. Sfatul școlar al țării să fie din moldoveni și tot din moldoveni să fie și inspecția școlilor.

9. Să se întocmească pentru învățători lefuri cît mai bune, pentru ca ei să se poată jertfi cu totul luminării norodului.

Acestea sunt lucrurile pe care noi trebuie să le punem în vederea tuturor și numai pe această cale credem că se vor putea deștepta moldovenii la o viață nouă, vrednică de vremurile de acum, și numai astfel vor ajunge ei fii luminați ai neamului nostru și sprijinitori vrednici ai țării¹³.

Era un proiect cu bătaie lungă, foarte coerent și bine structurat, pe care O. Ghibu l-a urmărit cu tenacitate, reușind încă din toamna anului 1917 să naționalizeze învățămîntul și să introducă alfabetul latin în școală și în administrație. Tot el a adus în Basarabia prima tipografie cu litere latine și a scos primele periodice și manuale școlare tipărite cu aceste litere, reușind să editeze, în anul 1917, singura publicație pedagogică, *Școala moldovenească*. Erau rezultatele unei clarviziuni politice naționale¹⁴, dar și ale unui efort susținut din partea lui și a Partidului Național Moldovenesc.

¹³ Vezi: *Cuvînt moldovenesc*, anul IV, nr. 29 (229), din 12 aprilie 1917, pp. 2-3. Semnat A. BUZDÂGA; O. GHIBU, *Pe baricadele vieții...*, Chișinău, 1992 și O. GHIBU, *În vîltoarea revoluției...*, pp. 186-187.

¹⁴ Ghibu însuși va mărturisi că la baza acestui program stătea o concepție integral-națională. Cf. O. GHIBU, *Cum s-a făcut unirea Basarabiei...*, p. 8.

O. Ghibu constata cu bucurie că Partidul Național Moldovenesc, condus de către boierul patriot Vasile Stroescu, a izbutit „să trezească în foarte mulți moldoveni sentimentul românesc și să strângă în jurul său, în timp de câteva săptămîni, tot ce avea Basarabia mai bun, din toate tagmele. Acest partid afișă în programul său ca cel dintîi punct *autonomia Basarabiei*, apoi toate drepturile, cari decurg de aici pe teren administrativ, judecătoresc, economic, cultural, bisericesc și școlar, neuitînd să ceară (sub pct.10) ca și *moldovenilor de dincolo de Nistru* să li se asigure aceleași drepturi naționale pe teren cultural, bisericesc, politic și economic, pe cari le vor avea în Basarabia locuitorii de alt neam”¹⁵. Programul partidului fusese făcut cunoscut prin tipar „atît în limba moldovenească, cît și în cea rusească”, însă pentru o cunoaștere cât mai largă și mai clară a problemelor, în editorialul din 23 aprilie 1917, intitulat sugestiv *Ce vrea Partidul Național Moldovenesc* (s. n.), ziarul „Cuvînt moldovenesc” aducea precizări necesare la o serie de întrebări, cum ar fi: De ce și-au făcut moldovenii un partid deosebit de al celorlalți? Răspunsul face o scurtă prezentare a situației moldovenilor aflați sub stăpînirea rusească, fapt pentru care îl redăm aici:

„Moldovenii ar fi vrut mai de mult să-și facă un partid al lor, cum au toate neamurile din lume, dar stăpînirea cea veche i-a împiedecat. Pe puținii moldoveni luminați și cu tragere de inimă pentru norod stăpînirea i-a alungat din Basarabia în locuri îndepărtate, ca să li se piardă urma și norodul să rămîie fără povățuitori. Stăpînirea voia ca în chipul acesta să-i facă pe moldoveni să uite ce sînt ei și ce au de făcut în lumea aceasta. Căzînd această stăpînire nedreaptă și venind în locul ei oameni cu dragoste pentru slobozeniile omenești și naționale era lucru cum nu se poate mai firesc ca moldovenii să se adune la un loc și să încerce a face pentru binele lor ceea ce vechea stăpînire nu i-a lăsat să facă. Democrația rusească, care a făcut revoluția, a spus doar pe față că ea vrea să chezășuiască slobozenia tuturor noroadelor. Povățuitorii de astăzi ai Rusiei lasă așadară toate noroadele să lucreze așa cum cred ele pentru binele lor și al țării¹⁶. Dar binele acesta trebuie să și-l facă fiecare, căci nimenea n-o să-l facă altora de-a gata. Cine să-i deie, de pildă, moldovanului tot de ce are el nevoie, dacă nu se va mișca singur? O să vie alții să-i îmbie ce-i trebuie lui?...Așa s-au gîndit și moldovenii să-și facă partidul lor. Pîn acum ei au făcut parte din fel de fel de partide, după care însă nimic n-au folosit. Acum ei s-au

¹⁵ O. GHIBU, *Cum s-a făcut unirea Basarabiei...*, p. 8.

¹⁶ Viitorul va arăta, din păcate, cît de înșelătoare a fost propaganda bolșevicilor. Vezi: Stephen FISCHER-GALAȚI, Dinu C. GIURESCU, Ioan-Aurel POP (coord.), *O Istorie a românilor. Studii critice*. Fundația Culturală Română & Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1998; Ion CONSTANTIN, *România, Marile puteri și problema Basarabiei*, Ed. Enciclopedică, București, 1995; Hannes HOFBAUER/Viorel ROMAN, *Bucovina, Basarabia, Moldova (O țară uitată între Europa de vest, Rusia și Turcia)*, trad. de Toma Paul Dordea, Ed. Tehnică, București, 1995; Mircea MUȘAT, 1940. *Drama României Mari*, Fundația România Mare, București, 1992.

încredințat că numai printr-un partid al lor vor putea ajunge la izbândirea gândurilor lor sfinte”. La întrebarea: ce vrea ce vrea Partidul Național Moldovenesc?, răspunsul este scurt și tranșant: „el vrea ca Basarabia să fie autonomă și ca moldovenii să aibă dreptul de a trăi slobozi în această țară!”. Răuvoitorilor care spuneau că partidul moldovenesc avea de gând să-i asuprească pe locuitorii de altă limbă ai țării, li se răspundea: „Aceasta nu e adevărat! Partidul vrea, ce e drept, binele moldovenilor, căci pentru aceasta s-a alcătuit el, dar el lasă și pe toate celelalte noroade din Basarabia să trăiască în deplină slobozenie. Sau ar vrea cineva ca partidul să nu-și bată capul cu moldovenii? Dar atunci cine le va avea de grijă?”. Combătând apoi aserțiunea că partidul acesta n-ar fi democratic, se răspunde: „De fapt, partidul nostru e cât se poate de democratic: el vrea ca moldovanul să trăiască cu limba sa, căci o limbă internațională, în care ar vorbi toate noroadele nici nu este. Dar oare rușii nu vor să se lumineze în limba lor, ucrainenii în a lor, litvanii în a lor, găgăuzii în a lor și așa mai departe, întocmai ca și noi. Sînt oare în privința aceasta naționaliștii ruși dușmani ai democrației?” În sfârșit, în acele vremi tulburi, în dorința de a semăna discordie între oameni, existau voci care-i acuzau pe moldoveni că nu se bucură de revoluția rusească și de noua conducere. Acestora li se răspundea: „Dar, pentru Dumnezeu, cine are mai mult drept să se bucure de căderea vechii stăpîniri ca tocmai noi moldovenii, cari am avut atîta de suferit pe urma lor? Noi binecuvîntăm din toată inima revoluția, care a făcut să răsară soarele slobozeniei și sîntem gata să jertfim totul pentru deplina ei izbăvire. Nu, frați moldoveni și frați basarabeni, Partidul Național Moldovenesc, bucuros pînă în adîncul inimii de revoluția rusască, a hotărît să lupte alături de toate noroadele Rusiei pentru așezarea slobozeniilor democratice. El nu vrea altceva decît să se înfăptuiască aceste slobozenii și pentru moldovenii atît de obijduiți pînă acum. Căci dacă nu le va avea grijă partidul, ei vor rămînea și de aici încolo uitați de toți, ca și pînă acum”¹⁷.

La mișcarea politică promovată de către Partidul Național Moldovenesc care cataliza în rîndurile sale energii intelectuale de la transilvăneni și bucovineni aflați la Chișinău și Kiev ca refugiați sau prizonieri de război, au aderat apoi curînd studenții moldoveni aflați la Odesa, precum și ofițerii și soldații din garnizoana acestui important port la Marea Neagră. Nu este fără importanță, de pildă, faptul că, la Chișinău, în seara de vinerea Patimilor, localui gazetei „Cuvînt Moldovenesc”, s-a ținut o adunare entuziastă la care părintele Gurie Grosu, viitorul mitropolit al Basarabiei, a ținut o cuvîntare înflăcărată pe care a încheiat-o intonînd imnul „Deșteaptă-te române”. În zilele care au urmat au fost cooptați în mișcare cooperatori, preoți, învă-

¹⁷ Editorialul, nesemnat, a apărut în *Cuvînt moldovenesc*, an IV, nr. 32 (232), din 23 aprilie 1917, p. 1, reluat și în: O. GHIBU, *În vîltoarea revoluției...*, pp. 195-196.

țători și soldați de pe toate fronturile. Evenimentele se desfășurau într-o succesiune nemișcată. La 18 aprilie peste 10.000 de soldați moldoveni au defilat cu steaguri tricolore, în fața președintelui partidului Vasile Stroescu, prinzându-se apoi, în Piața Soborului, într-o horă grandioasă. De asemenea, au trimis scrisori de adeziune soldații din garnizoanele Bârlad, Roman, Novoghiorghevsc, Sevastopol și altele. La Bolgrad s-a constituit secția locală a partidului sub conducerea unui comitet alcătuit din I. Andronic, S. Ciobanu și F. Mungiu, iar la Odesa aceasta era condusă de căpitanul Em. Catelli, viitorul prefect de Bălți, care va fi împușcat în primele zile de ocupație din 1940. Tot în aprilie 1917 s-a organizat și secția de la Kiev, pentru ca, în scurt timp, Partidul să aibă secții în întreaga Basarabie.¹⁸ Între 25 și 28 mai 1917 avea loc Congresul învățătorilor, la deschiderea căruia arhimandritul Gurie Grosu oficiase „moldovenește”. Luînd apoi cuvîntul în plen, el spunea: „Adunarea de astăzi este pentru mine un vis. Eu demult am cerut ca moldovenii să fie lumini prin școli în limba lor. Am scris și tipărit chiar o bucovină românească. Dar pe atunci eram singur, cu cel mult zece tovarăși de idei pe lângă mine. Dar gândul meu nu mi-a adus mulțumire, ci, dimpotrivă, grele neplăceri, căci am fost alungat din țară ca om primejdios și separatist”.¹⁹ Gurie, precum și mulți alți preoți, vor contribui cu multă însuflețire la popularizarea și susținerea idealului Unirii, adevărind corectitudinea poziției lui O. Ghibu care spunea că în acele momente era nevoie de aportul tuturor românilor la realizarea idealului național. El însuși nu a fost un simplu spectator al evenimentelor, ci un participant și un organizator activ al acțiunii pro-unioniste, atât prin publicațiile vremii, cât și prin organizarea învățămîntului în limba română. La 1 octombrie 1917 O. Ghibu scotea foaia politică „Ardealul”, transformată în cotidian, la 24 ianuarie 1918, sub numele de „România Nouă”, cu subtitlul limpede: „organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor”, și în care, chiar în prima zi a apariției sale, a fost publicată cea dintâi „Declarație” de unire într-un singur stat a tuturor românilor, redactată de el. După „pacea” de la Buftea, datorită activității grupului de la „România Nouă”, Chișinăul a devenit centrul politicii de unire a tuturor provinciilor locuite de români. Ne oprim aici cu prezentarea activității deosebit de laborioase a lui O. Ghibu pentru realizarea unirii tuturor românilor. Amintim, însă, că la 20 octombrie/2 noiembrie 1917, la Chișinău s-a desfășurat Congresul Ostașilor Moldoveni, care a decis constituirea unui organ reprezentativ al Basarabiei, numit *Sfatul Țării*, a cărui conducere executivă o avea Consiliul Directorilor, în fruntea căruia se afla Ioan Inculeț. La 2/15 decembrie 1917 Sfatul Țării a proclamat

¹⁸ V. BEJAN, *Vasile Stroescu* 6, pp. 24-25.

¹⁹ Boris BUZILĂ, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 75.

Republica Democratică Moldovenească, iar la 27 martie/9 aprilie 1918, cu majoritate de voturi, a hotărât unirea Basarabiei cu România, cu condiția menținerii Sfatului Țării ca organism statal autonom, care să asigure autonomia administrativă a Basarabiei în cadrul statului român. În Preambulul Declarației se preciza: „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de o sută de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România”²⁰. Rezultatul votului a fost adus la cunoștința președintelui Consiliului de Miniștri român, Alexandru Marghiloman, invitat special la Chișinău pentru acest moment, iar o delegație a guvernului Republicii Moldovenești s-a deplasat la Iași pentru a prezenta hotărârea de unire a Basarabiei cu România. Prin Decretul regal nr. 842 din 9/22 aprilie 1918, regele Ferdinand a promulgat actul unirii. Până la sfârșitul anului 1918, Sfatul Țării din Basarabia a renunțat la condițiile formulate în Hotărârea din 27 martie/9 aprilie, așa încât s-a acceptat integrarea fără condiții a Basarabiei în România.²¹ Onisifor Ghibu și ceilalți patrioți își vedeau împlinit visul pentru care au lucrat cu o tenacitate uluitoare și de care s-au bucurat enorm.²² La Adunarea de la Alba Iulia nu a ajuns, așa cum nu au ajuns nici ceilalți colaboratori ai săi. Dar, având în vedere activitatea sa rodnică în slujba Unirii, în anul 1918 Onisifor Ghibu a fost numit secretar general al resortului de instrucție din Consiliul Dirigent, fiind ales și deputat în Marele Sfat al Transilvaniei și membru al Academiei Române. Lui i-a revenit sarcina de a organiza preluarea Universității din Cluj și de a o organiza pe baze românești. Din 1919 până în anul 1945, a funcționat ca profesor la această universitate, unde a înregistrat rezultate deosebite, mai ales în domeniul pedagogic.²³ A revenit în Basarabia pentru organizarea învățământului de acolo și pentru extinderea Asociațiunii „Astra” (1926-1927).²⁴ Considerat dușman al regimului comunist, în anul 1945 a fost deținut la Caracal timp de 222 de zile, fiind primul profesor „epurat” și pensionat forțat din Universitatea clujeană pe care o ctitorise.²⁵ La 10 decembrie 1956 a

²⁰ Declarația a fost publicată în vechiul *Cuvânt moldovenesc* din 1/14 aprilie 1918.

²¹ Vasile VESA, *Înfăptuirea României Mari*, în Stephen FISCHER-GALAȚI et al (coord.), *O istorie a românilor...*, pp. 228-229.

²² Vezi: Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească...*, passim.

²³ Vezi: *Personalities of the Babeș-Bolyai University – V- Romanian University and Country Founders: Vasile Pârvan, Onisifor Ghibu and Nicolae Iorga* / volume coord. by Claudia-Septimia SABĂU and Flaviu Vasile RUS; translated by Ioana Claudia Popa, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2018, pp. 47-124.

²⁴ Vezi: Onisifor Ghibu, *Trei ani pe frontul basarabeian. Bilanțul unei activități...*, București, 1996.

²⁵ Vezi O. GHIBU, *Ziar de lagăr. Caracal-1945...*, București, 1991.

fost din nou arestat și condamnat la 2 ani de închisoare corecțională pentru că „a întreprins acțiuni împotriva regimului democrat popular al RPR”. Eliberat la 13 ianuarie 1958, O. Ghibu s-a retras la Sibiu, trecând la Domnul în ziua de 31 octombrie 1972. Personalitatea lui deosebită a fost redată posterității prin grija fiilor săi, Octavian și Mihai Ghibu, care au editat multe din manuscrisele rămase de la el.

Nicolae Colan (1893-1967) și Basarabia

Cel de-al doilea ardelean care a activat pentru Unirea Basarabiei cu România, Nicolae Colan, deși era cu zece ani mai tânăr decât Onisifor Ghibu, era pătruns și el de puternice sentimente naționale. Venea tot de la Institutul teologic șagunian din Sibiu, unde avusese colegi pe Lucian Blaga, Andrei Oțetea, Dumitru D. Roșca, Horea Teculescu și alții. Încă de tânăr, Colan avea legături strânse cu Chișinăul. Se născuse la 16/28 noiembrie 1893 în localitatea Arpătac (azi Araci) din Țara Bârsei. După absolvirea Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov, pe care-l va numi „Ierusalimul culturii românești de dincoace de Carpați”, în toamna anului 1916 era student la Institutul teologic (azi Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu)²⁶. După cum știm, la 15 august 1916, armatele române au trecut Carpații pentru a dezrobi Ardealul de asuprirea străină. Nevoite să se retragă, împreună cu ele au plecat o mulțime de români ardeleni, în majoritate tineri, înregistrându-se un adevărat exod național.²⁷ Mulți dintre ei s-au îndreptat spre Basarabia, care fusese anexată și administrată de Rusia țaristă în anul 1812. Intrată în război alături de țările Antantei, Rusia era, la 1916, cobeligerantă cu România, având unități militare în Moldova și Bucovina. Granița Prutului fusese desființată, așa încât Moldova de la Siret și Basarabia (Moldova dintre Nistru și Prut) formau o singură țară, România liberă. Convulsiile revoluției rusești permisese și ele înfăptuirea acestui act. De aceea, mulți dintre refugiații din provinciile române ocupate de germani și-au găsit adăpost la frații lor basarabeni. Între ei era și studentul teolog Nicolae Colan, care s-a stabilit la Chișinău, capitala Basarabiei. Era în octombrie 1917, iar alegerea era bună, căci aici se strânseseră numeroși refugiați intelectuali, profesori, scriitori, jurnaliști..., majoritatea transilvăneni, dar și bucovineni. Prin „tempera-

²⁶ Pentru detalii vezi: Pr. Alexandru MORARU, *La răscruce de vremi o viață de om: Nicolae Colan, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, 1936-1957*, Cluj, 1989; Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, pp. 153-155; Pr. Mircea PĂCURARIU, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu, 1786-1986*, Sibiu, 1987, pp. 312-313; Ioan-Vasile LEB, *Nicolae Colan și românii basarabeni*, în vol. *Omagiu Mitropolitului Nicolae Colan (1893-1993)*, Ed. Arhiepiscopiei, Cluj, 1995, pp. 115-123.

²⁷ Constantin KIRIȚESCU, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1918*, ed. a II-a, vol. I-III, București, 1925, reed. 1989.

mentul lor militant, prin educația și instrucția politică patriotică, crescuți la școala lui Horea, Avram Iancu, a memorandiștilor și tribuniștilor, (ardelenii n.n.)...și-au oferit solidaritatea, știința, priceperea, forțele, posibilitățile și devotamentul, și, împreună și alături de localnici, basarabeni, au contribuit, cu inițiative și acțiuni (unele chiar hotărâtoare) la deșteptarea poporului din somnul cel de moarte, la pregătirea și realizarea actului de la 27 martie 1918: unirea „pe vecie” a Basarabiei cu Țara Mamă, România”.²⁸

Înscriindu-se în rândul transilvănenilor militanți, Nicolae Colan va activa în rândul studenților, dar va susține și cu condeii săi „de publicist cu har binecuvântat” cauza unirii tuturor românilor. El a colaborat la publicațiile „Ardealul” (Transilvania) și „România Nouă”, între 1917-1918, editate de mari clujeni: Dr. Onisifor Ghibu - director și Dr. Ion Mateiu - redactor, binecunoscute personalități ardeleni.²⁹ În numeroase rânduri va semna cu inițialele C., N. C., alte articole fiind chiar nesemnate. De pildă, în „Ardealul” (Transilvania) nr. 4 din octombrie 1917, articolul „Scârțâie carul” era semnat N. C. Referindu-se la situația Germaniei în acel moment, semnatarul spunea: „Oricum, se vede că scârțâie carul lui Wilhelm II, sprijinit pe cele patru roate hodorogite: Austria, Ungaria, Turcia și Bulgaria”.³⁰ Un eveniment deosebit l-a constituit „Declarația” din 24 ianuarie 1918 a românilor refugiați la Chișinău, un adevărat program de luptă pentru unirea românilor. Între altele, în declarație se spunea: „Nimeni nu ne poate tăgădui dreptul asupra pământului, în care noi suntem cei mai vechi și cei mai mulți locuitori. Toate acestea sunt, și trebuie să fie ale noastre, dar ele numai așa ne vor putea chezașui o viață mai fericită, dacă vor fi unite. Numai rătăciții și vânduții nu vor să înțeleagă aceasta și stăruie mai departe ca pământurile noastre străvechi să rămâie și de aici încolo pe mâna străinilor...Conduși de aceste vederi, românii refugiați, adunați în jurul gazetei „Ardealul”, dându-și mâna cu tinerimea din Basarabia, au socotit că a venit vremea ca să intre acum în lupta deschisă pentru înfăptuirea unirii politice a tuturor Românilor într-un singur stat... În această credință ei se adresează românilor, și deocamdată mai ales celor din Basarabia, în mijlocul cărora se desfășoară propaganda – ca să se străbată (pătrundă n. n.) de însemnătatea acestor vremuri unice în felul lor și să facă tot ceea ce este cu putință pentru înfăptuirea scopului cel mare. Fiecare să-și dea seama că mântuirea noastră este numai într-o Românie nouă, a tuturor Românilor. Pentru înfăptui-

²⁸ Gheorghe CUNESCU, *Mitropolitul Colan la Chișinău, în Basarabia*, în „Telegraful Român”, nr. 25-28/1991, p. 3.

²⁹ Ștefan ȘTEFĂNESCU (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, pp. 153-154; Pr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981; Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939*, Elie Miron Cristea. Documente și corespondență, Sibiu, 1987.

³⁰ Cf. *Ardealul*, nr. 1 din 22 Octombrie 1917.

rea acestei Români vom lucra, pentru înfăptuirea ei vom trăi, pentru înfăptuirea ei vom muri, dacă va fi nevoie”. Chișinău 24 ianuarie 1918³¹. Această declarație răscolitoare era semnată de către Dr. Onisifor Ghibu, Dr. Ion Mateiu, Axente Banciu, Dr. Sebastian Bornemisa, Iosif Șchiopul, Gheorghe Codrea, Nicolae Oancea, *Nicolae Colan*, Andrei Oțetea (din Transilvania), Gheorghe Tofan, Dumitru Logican, Emanuil Iluț, Dr. Ovidiu Topa (din Bucovina), Vladimir Cazachiu, Vasile Horia, Ioan Vlahuță (din Basarabia), G. Murgoci, Gh. Munteanu-Râmnic, Petru P. Haneș, V. Tempeanu (din România), Constantin Noe și Epaminonda Balance (din Macedonia), Dr. Atanasie Popovici (din Serbia), toți prezenți la Chișinău. Era un moment de profundă unitate spirituală și națională a tuturor românilor³².

Efortul acestei acțiuni unite a dus la rezultatul scontat: Unirea Basarabiei cu România, proclamată la 27 martie 1918. Nicolae Colan a participat direct la pregătirea acestui eveniment, semnând o serie de articole în „Ardealul” și în „România Nouă”. Pe la mijlocul anului 1918 el devenea și redactor al ziarului „Sfatul Țării”, Organ al Parlamentului Republicii Moldovenești, în care a publicat „detaliat și cu grijă deosebită, toate actele și documentele excepționalului eveniment istoric de la 27 martie 1918: Unirea Basarabiei pe care o dorise și pentru care militase”.³³

Basarabia fusese „pornitorul la a cărui chemare au venit pe rând și celelalte provincii subjugate” spunea I. Petrovici.³⁴ Ei i-au urmat, la 28 noiembrie 1918, Unirea Bucovinei cu România și, la 1 decembrie, Unirea Transilvaniei, pentru care Nicolae Colan luptase cu îndârjire alături de ceilalți transilvăneni. Acțiunea lui se desfășurase și în rândul studenților, el fiind reprezentantul studenților ardeleni. De pildă, la Congresul studențesc din Chișinău, ținut la 20 iunie 1918, el a fost ales ca secretar, alături de studentul Georgescu din București. Luând cuvântul în cadrul sesiunii de deschidere a lucrărilor, N. Colan a ținut o cuvântare deosebită, din care se vede clar credința în viitorul neamului său. Iată ce spunea studentul de atunci, care va ajunge mai târziu pe scaunul mitropolitan de la Sibiu:

„Doamnelor și Domnilor, Iubiți colegi, Sunt solia acelui mănunchi de studenți ardeleni pe care furtuna vremilor noastre i-a aruncat pe pământul Basarabiei, ce-și trăiește astăzi cele mai frumoase și mai mărețe clipe din istoria sa. Și fericirea mea este mai mare, cu cât mi s-a dat frumoasa însărcinare de a saluta acest Congres din partea colegilor mei și de a aduce studenților Basarabeni cele mai calde mulțumiri pentru cinstea pentru care ne-a învrednicit primindu-ne

³¹ *România Nouă*, nr. 8/24 ianuarie 1918.

³² *România Nouă*, nr. 8/24 ianuarie 1918.

³³ Gh. CUNESCU, *Mitropolitul Colan...*, p. 3.

³⁴ I. PETROVICI, *Momente solemne*, ediție întregită, Casa Școalelor, 1943, p. 65; Gh. CUNESCU, *Mitropolitul Colan...*, p. 3.

în cadrul organizației lor.

Acest fapt, pe care cronicarul vremilor noastre, preocupat de mișcările mari poate nu-l va creta pe răbojul istoriei, prezintă, totuși, o importanță deosebită, întrucât el are menirea de a ne închea și de a ne organiza puterile noastre în lupta pentru trezirea conștiinței naționale și straturilor adânci ale neamului românesc din Basarabia și de pretutindeni. E adevărat că zdrențuitele steaguri ale mării noastre s-au înfășurat pe băț. Și cine știe, dacă pentru totdeauna... Dar se deschide celălalt front – dinlăuntru, care trebuie apărat cu aceeași înverșunare și deznădejde, pentru a face în țara noastră mai multă lumină și a aduce la multă dreptate socială. Și mai este ceva. Acest Congres, la care sunt întruniți reprezentanții tineretului din toate țările care vor forma România de mâine, ne dă posibilitatea de a ne cunoaște și de a ne înfrăți tot mai mult și unirea politică, formală, pe care o va aduce ziua de mâine, între frații de cele două părți ale Carpaților, ce s-au clintit o clipă, să nu fie decât încoronarea supremă a unirii sufletești plămădită în cursul veacurilor de suferință și nădejde și sfințită cu sângele nesfârșitului șir de eroi și de martiri.

Domnilor, e îndeobște cunoscut rolul hotărâtor pe care l-a avut studențimea basarabeană în lupta de redșteptare națională a moldovenilor de dincoace de Prut. Asta și în timpurile mai îndepărtate, dar mai ales, în timpul revoluției ruse și de la această revoluție înapoi. Se va întreba deci cineva firește, de ce acțiunea politică a studențimii ardeleni în lupta pentru emanciparea și independența națională n-a fost încununată de un succes efectiv similar. Răspunsul, Domnilor, e tot așa de firesc: Pentru că la noi vremurile n-au creat împrejurări ca cele din Rusia revoltată. Cel puțin până acum nu. De aceea, nici nu s-au surpat încă zidurile Ierihonului nostru. Dar se clatină. Dumnezeuastră, iubiți colegi, sunteți datori să ne ajutați să le surpăm, pentru ca „să învie Dumnezeuul întregului nostru neam și să se risipească vrășmașii lui”.³⁵

Cuvântarea are o semnificație aparte atât prin conținutul ei, cât și prin faptul că la conferință participau bărbați politici de mare calibru, dintre care unii au luat și cuvântul: Profesorul Murgoci, Pan Halippa, Profesorul Ioan Nistor, Profesorul Onisifor Ghibu și alții³⁶. Tot în acest timp Nicolae Colan, ca și alți intelectuali transilvăneni aflați în Basarabia, a predat în diferite localități pentru a-și câștiga „pâinea cea de toate zilele”.³⁷ Realizarea Unirii Transilvaniei cu Patria Mamă la 1 Decembrie 1918 a permis pribegilor, printre care și Nicolae Colan și Andrei Oțetea, să revină acasă și să-și continue studiile. Cel dintâi va trece apoi prin toate treptele ierarhice. După un rodnic profesorat la Sibiu, Nicolae Colan a fost ales, la 29 aprilie 1936, epi-

³⁵ *România Nouă*, nr. 124/1918, p. 1.

³⁶ *România Nouă*, nr. 124/1918, p. 1.

³⁷ Pr. Al. MORARU, *La răscruce de vremi...*, p. 30.

scop al Clujului. Nu-și va uita foștii colaboratori din Basarabia, care între timp ajunseseră mari profesori universitari în cetatea de pe Someș. Între ei se aflau, în primul rând, Onisifor Ghibu și Ion Mateiu, pe acesta din urmă punându-l redactor al ziarului „Renașterea”, fondat de Nicolae Ivan. De acum încolo aflăm numeroase informații referitoare la românii de dincolo de Prut³⁸. Aflăm astfel, despre ajutoarele date fraților basarabeni pe timpul foametei din 1935-1936³⁹, despre situația românilor de peste Prut⁴⁰, sau despre problemele mitropolitului Gurie al Basarabiei.⁴¹ În răutățirea situației internaționale și apoi izbucnirea celui de al doilea război mondial au influențat și relațiile Clujului cu Chișinăul. Ba, mai mult, anul 1940 va însemna pentru Cluj Dictatul de la Viena (30 august 1940), cu toate vicisitudinile lui, iar pentru Basarabia Tratatul Ribentrop-Molotov (iunie 1940). Primul va întări asuprirea hortistă asupra ardelenilor⁴², iar cel de al doilea jugul rusesc asupra basarabenilor.⁴³ În acele zile de restriște mulți dintre frații basarabeni și-au găsit refugiul lor în România. Istoria se întoarce. Cei care găzduiseră la 1918, deveneau găzduiți la 1940. Cei care au organizat în special ajutorarea refugiaților basarabeni au fost patriarhul Nicodim Munteanu și mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan. Clujul a adăpostit în acele zile un număr de 11 preoți și mulți mireni, primiți cu dragoste de episcopul Nicolae Colan⁴⁴. Acesta va ajunge apoi Arhiepiscop și Mitropolit al Ardealului (1957-1967 și membru al Academiei Române, amintirea lui rămânând vie în sufletele basarabenilor și după trecerea sa la Domnul, întâmplată în ziua de 15 aprilie 1967.

³⁸ *România Nouă*, nr. 18 din 3 mai 1936, pp. 1-3.

³⁹ *România Nouă*, nr. 1, din 5 ianuarie 1936, p. 4 și din 12 ianuarie 1936, p. 4.

⁴⁰ *România Nouă*, nr. 5 din 2 februarie 1936, p. 4.

⁴¹ *România Nouă*, nr. 45 din 8 martie 1936, p. 3.

⁴² Nicolae CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Biserica românească din nord-vestul Țării în timpul prigoanei hortyste*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986; Mihai FĂTU, *Biserica Românească din nord-vestul Țării sub ocupația hortystă 1940-1944*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985; Ioan-Vasile LEB, *Telegraful Român împotriva dictatului de la Viena - martor al acestor tragice evenimente* în „Revista Teologică”, serie nouă, anul II (75), nr. 2/1993, pp. 127-136.

⁴³ Ion CONSTANTIN, *Basarabia sub ocupația sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, Ed. Fiat Lux, București, 1994.

⁴⁴ Vezi rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an LXVIII (1940), nr. 7-8, pp. 518-524 și 594.